
Anmeldelser

Den økologiske pagtetik

Roald E. Kristiansen: *Økoteologi*, Forlaget Anis, København 1993, 222 sider, 225 kr.

*

Det var den biologiske videnskab, der for godt en snes år siden alvorligt gjorde opmærksom på de økologiske faresignaler. Snart fulgte økonomerne trop bl.a. med fremlæggelse af omfattende rapporter, der pegede på faretruende forhold mellem en eksplosiv befolkningstilvækst, risikoen for udtømmning af industrisamfundets mest vitale ressourcer medsamtidig en konstaterbar nedbrydning af den økologiske balance. Økologien tilkæmpede sig efterhånden en væsentlig plads i den private og offentlige bevidsthed: Det var nu ikke blot den nukleare krig, der kunne gøre det af med os.

Efterhånden begyndte filosofiens repræsentanter at gøre deres synspunkter gældende, hvilket har udvidet og beriget debatten. Begreber som "økologi" og "bæredygtighed" er nu almindelige key-words, der henviser til hvermands viden om en faretruende umiddelbar fremtid. De er ladet med undergangsstemning.

Det må egentlig undre, at teologien har stået underligt svagt i debatten, når nu kristendommen bærer kulturen og insisterer på at have svar på eksistentielle grundspørgsmål.

Kristendommen hævdes af nogle at være kommet på mode igen. "Skabskristne" og "de intellektuelle kryber til korset" er tidens overskrifter, som bl.a. peger i retning af et

opbrud angående det eksistentielle - en slags besindelse på de kristne værdier. I nærværende bog antydes frem for alt synspunkter, spørgsmål og fortolkninger, der - såfremt de vinder videre udbredelse - i alt fald vil betyde et opbrud inden for teologien.

Spørgsmålet er, om Roald E. Kristiansens synspunkter kan medføre en debat på bibelsk og kristent grundlag, en debat der ikke blot for de intellektuelle, men også for store dele af de kirkefremmede, afgiver et svar i forhold til de økologiske problemer. Indledningsvis skriver forfatteren, at det primært er hensigten at bidrage til udformningen af den religiøse og videnskabelige vision - eller fremskynde den "tidens fylde", som fører til konkrete nedslag i politiske, sociale, religiøse og videnskabelige *handlingsmål*: "Hvorvidt det lykkes vil i høj grad afhænge af, om bogen bliver læst og dens indhold diskuteret." Det er ikke afgørende, om man er enig med bogens budskab; det vigtigste er processen, der sættes i gang i og med et kritisk arbejde med bogen.

Roald E. Kristiansen forholder sig mest til protestantisk forståelse og tradition, men refererer også til katolske økoteologer og opfattelser. Modsat romersk katolsk forståelse er der ifølge den lutherske intet tilbage af det "naturlige menneske", intet der kan bygges videre på. Det hænger sammen med, at mennesket må se sig selv som helt og aldeles behersket af synden i sit fald. Frelsen fra evig fortabelse opnås alene gennem tro på Guds nåde. Der var og er ikke den mindste rest tilbage. Kristeligt set lægges vægten på åbenbaringen af Kristus; ikke på skabelsen (dette forhold stiller sig anderledes

Anmeldelser

ifølge katolsk opfattelse, men berøres ikke). På luthersk grund kan der ikke tales om nogen specifik kristen etik, kultur og politik, idet disse områder er af almenmenneskelig karakter. Når man dertil føjer dogmet om de to sværd, som symboliserer hver deres område - *det gejstlige* (udelukkende forkyndelse af evangeliet og sakramenteforvaltning) og *det verdslige* (alt det politiske, kulturelle, m.v.) - som *ikke* må sammenblandes! - står det klart, at kirken i de protestantiske områder er afskåret fra at bidrage til den økologiske debat på afgørende måde. På denne baggrund blæser økoteologien til storm mod "det herskende" med hensigtserklæringen om verdslige "handlingsmål" på bibelsk grundlag.

Opgaven er i første omgang opgøret med det moderne menneskes dogmer og disses grundlag, dvs. med oplysningstidens rationalistiske livsanskuelse og humanismens ensidige antropocentrisme. Det drejer sig altså om at overvinde denne livsforståelses indsnævring - og konstruere et virkelighedsbillede, hvor *biocentrismen* erstatter antropocentrismen. Dette skal ske gennem grundlæggelsen af en enhed mellem videnskab, etik, æstetik og religion for at nå frem til at anskue tilværelsen i et helhedsperspektiv. Denne indfaldsvinkel opsummerer Roald E. Kristiansen i fem (syns)punkter: 1) Naturen er organisk og økologisk: en dynamisk proces og ikke en ansamling af materielle objekter. 2) Det lave bør fortolkes i lyset af det højere. 3) Der er ingen absolut modsætning mellem materie og ånd. 4) Vægten skal være biocentrisk: mennesket kan ikke hævde sine

rettigheder på andre livsformers bekostning. 5) Hertil kræves en konstruktiv dialog mellem de forskellige fagdiscipliner og forskningstraditioner.

"Det er denne virkelighedsforståelse [...] man må tage alvorligt, hvis kristen tænkning skal have relevans for videnskabelig kosmologi og økologi." I fortsættelsen knytter forfatteren an til Paul Tillich's syn på religionen som dybde dimension i alle livets spørgsmål - hvilket munder ud i endnu et (syns)punkt: 6) "Religionens form må være relevant for videnskabelig kosmologi og en økologisk virkelighedsforståelse."

Kristiansen lægger sig kort sagt i forlængelse af så forskellige folk som Fritjof Capra, Ole Jensen, Ilya Prigogine, Christopher Lasch, Erik Christensen, m.fl. Opgøret med et reduktionistisk videnskabeligt verdensbillede er nu om stunder populær kristen tale...

En anden side af opgøret angår selve den teologiske tradition, først og fremmest luthersk tolkning og forståelse. Som Kristiansen må bryde med det herskende rationelt videnskabelige verdensbillede, må han også nedbryde de vandtætte skodder mellem Luthers verdslige og gejstlige regimenter. Herved undermineres (og det er netop intentionen) en af grundpillerne, nemlig den lutherske kaldsetik med den gudvelbehagelige flid og bearbejdning af naturen. Her begynder det måske at brænde alvorligt på for gode protestantiske nordboeres puritanske arbejdsmoral. Kristiansen peger utvivlsomt på noget helt afgørende i og for den historiske udvikling, når han fremhæver ideologiens indvirkning på teologien. Teologien

Anmeldelser

skabes i konfrontation med den kultur, den selv er en del af. Den er nødt til at anvende sin samtids virkelighedsopfattelse i sin teologi og forkyndelse, og samtidig ønsker man at gøre teologien til noget evigt og absolut, som Gud selv er det. Herved forbliver teologien i en relativt uforandret position. "Resultatet er," skriver Kristiansen, "at kirken har beholdt meget af det natur- og verdenssyn, som dannede basis for den industrielle revolution og ekspansionstænkning fra europæisk imperialism og kolonialisme og givet denne tænkning en teologisk legitimitet, som kirken i eftertiden har svært ved at give slip på."

Således gør forfatteren op med væsentlige forudsætninger for den herskende opfattelse på de teologiske og kulturelle områder. Først når den kraftige gennemhulning af muren mellem de to lutherske regimenter har fundet sted, er vejen banet for en nytolkning i forhold til en økologisk nødvendighed. Dette sker så direkte på grundlag af Bibelen.

Grundbegrebet er pagten, der er indgået mellem Skaberen og hans skabning, mennesket. Der foreligger gensidige forpligtelser om opretholdelse af det skabtes mangfoldighed: altså egentlig en økologisk pagt om fællesanliggender mellem Gud og verden, mellem mennesker og naturen. Gud er empatisk til stede og nærværende i verden som den stadigt skabende. Heraf dannes en *pagtetik*. Denne tolkning sættes i forhold til kristen tro og teologi for at påvise muligheden for dannelsen af en økologisk teologi. I lyset af pagten (som en økologisk pagt) nytolkes begreberne synd, nåde og

frelse: *Synd* i religiøs forstand er "ødelæggelse af livets helhed". *Frelsen* er genrejsning af livets helhed - den "nye skabelse", der overvinder de ødelæggende kræfter og bygger Guds rige, hvor synd og død ikke længere har nogen magt. Derved er skabelsens virkelighed det "sted", hvor frelsen skal virkeliggøres.

Økoteologi er simpelthen et menneskeligt forsøg på at konkretisere, *hvad* frelsesbudskabet indebærer over for naturens verden. Frelsen som tro på Kristus som den døde og opstandne spiller ingen rolle. Det er forholdet til det skabtes helhed, der alene er afgørende. Ansvarer herfor er menneskets. Dette er jo selvsagt en afgørende fravigelse fra kristendommen. Kristus er der ikke.

En teologi for naturen må naturligvis besinde sig på den moderne videnskab. Dette sker gennem *procesteologien*, hvor det "at blive til" er en primærkategori, og hvor selve *relationen* mellem det tilblivende har prioritet frem for de eksisterende elementer selv. Skabelse i procesteologisk forstand forstås som vekselvirkning mellem disse to forhold. Det vil sige at det i kristendommen centrale - frelsen - sker i selve processen. *Skabelse er frelse*.

I et afsluttende kapitel drager Kristiansen sin endelige konklusion. Han gør gældende, at økoteologien skal hvile på procesteologisk grundlag. Den skal være forankret i tre etiske grundværdier. 1) Alt som eksisterer er til gennem et netværk af relationer, som konstituerer deres eksistens. 2) Værdier som integration, helhed og harmoni er grundlæggende for alt liv og må søges fremmet på alle planer. 3) Den procesteologiske for-

Anmeldelser

ståelse af "erfaring" som en måde at forholde sig aktivt til sine omgivelser på gør at alle relationer og forhold, man går ind i, må være præget af viljen til medfølelse og indsigt. Det betyder blandt andet anerkendelsen af alle organismers egenverdi og følgelig ret til eksistens og udfoldelse på egne præmisser.

Det er karakteristisk for bogen, at dens forfatter foretager sine analyser og fremsætter sine argumenter i et vederhæftigt, afmålt og letlæst sprog - samtidig med at han rundhåndet angiver skriftstederne. Det er en yderligere kvalitet, at bogen er forsynet med gode oplysende noter og et ret omfattende personregister. Dette virker betryggende, for det er et stort og "farligt" ærinde, Kristiansen er ude i.

Bogen bør læses af alle og gøres til genstand for et grundigt studium. Det afgørende er jo som nævnt ikke, hvorvidt man er enig med forfatteren.

Lars Krause Fisker

**"...heller ikke hen, hvor en
snadrende Bæk over Marken
trasker væk"**

Søren Kierkegaard: *Dagbøger i udvalg 1834-1846*, Danske klassikere, Det danske Sprog- og Litteraturselskab, Borgen 1993. Tekstudgivelse, efterskrift og noter af Jørgen Dehs under medvirken af Niels Jørgen Cappelørn.

*

Siden Georg Lukacs i *Theorie des Romans* brugte følgende tre ord om de foreteelser, man fandt i grøftekanten af historiens landevej: diskret, heterogen og kontingent - siden da har disse foreteelser udgjort det afgørende problem for den moderne tanke; eller forsøget på at tænke moderne.

Tematisk er emnerne i Kierkegaards dagbøger da også at ligne med et pulterkammer. Mixed up confusion. Der er læst en masse Hegel, og Hegels måde at orientere sig i pulterkammeret på har sat sit dybe spor på tankemåden. Men vejen ud igen, som Hegel trods alt sluttede med, er for alvor spærret og romantikkens forsoninger blevet umulige. Hvis Hegel må kaldes for en filosofisk senromantiker, så er Kierkegaard den filosofiske efterromantiker. Idet betegnelsen efterromantik overføres fra litteraturhistorien på filosofiens historie.

Opgøret med romantikken ser Kierkegaard i dagbøgerne - foregribende *Enten-eller*, 1 - som en historisk reaktualisering af momenter fra antikkens tragikbestemmelse lige midt i hjertekulen af romantikernes tragedie-